

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Філологічний факультет

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра прикладної лінгвістики

(повна назва кафедри)

Дипломна робота

бакалавра

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

«Етимологія темпоральної лексики української мови (на прикладі назв місяців)»

«The etymology of temporal vocabulary in the Ukrainian language
(based on the names of months)»

Виконала: студентка *денної* форми навчання
напряму підготовки 6.020303 Філологія

Азулай Естер Анатоліївна

Керівник: к.філол.н., доц. Яроцька Г. С.

Рецензент: к.філол.н., доц. Семененко О. Ю.

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

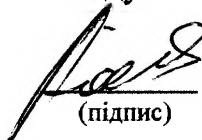
№ 10 від 28 квітня 2016 р.

Захищено на засіданні ЕК

протокол № 2 від 15 червня 2016 р.

Оцінка Відмінно / А / 95
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

 проф. Кондратенко Н. В.
(підпис)

Голова ЕК

 проф. Кондратенко Н. В.
(підпис)

Одеса – 2016

782632

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГІЧНІ, ЕТНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СПРИЙНЯТТЯ ЧАСУ ТА КАТЕГОРІЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ У ЛІНГВІСТИЦІ	10
1.1. Сприйняття часу у психології	10
1.2. Етнологічні аспекти сприйняття часу: погляди науковців на календар Київської Русі	12
1.3. Темпоральні лексеми як система лексико-семантичних полів	17
1.4. Хрононіми як окремий розряд темпоральної лексики	20
РОЗДІЛ 2. ЕВОЛЮЦІЯ НАЗВ МІСЯЦІВ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ЕТИМОЛОГІЧНИЙ ТА ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ	22
2.1. Етимологічний та етнокультурний аспекти назв весняних місяців	22
2.1.1. Назви березня	22
2.1.2. Назви квітня	27
2.1.3. Назви травня	28
2.2. Етимологічний та етнокультурний аспекти назв літніх місяців	30
2.2.1. Назви червня	30
2.2.2. Назви липня	33
2.2.3. Назви серпня	34
2.3. Етимологічний та етнокультурний аспекти назв осінніх місяців	35
2.3.1. Назви вересня	35
2.3.2. Назви жовтня	37
2.3.3. Назви листопада	38
2.4. Етимологічний та етнокультурний аспекти назв зимових місяців	40
2.4.1. Назви грудня	40
2.4.2. Назви січня	44
2.4.3. Назви лютого	45

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕНСОНІМІВ У МЕНТАЛЬНОМУ ЛЕКСИКОНІ (ЗА ДАНИМИ ВІЛЬНОГО АСОЦІАТИВНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ)	47
4.1. Роль вільного асоціативного експерименту в лінгвістиці	47
4.2. Репрезентативність архаїчних менсонімів в сучасному лексиконі (за результатами експерименту)	49
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
ДОДАТКИ	
Додаток А. Таблиця мотиваційних чинників утворення назв місяців	66

ВСТУП

Час переважно розуміється як щось плинне, багатомірне і таке, що важко піддається визначенню. Час існує саме тому, що все змінюється. "Час – чергування речей, схоплене у троїстій мінливості, якщо тільки може бути схопленим те, що ніколи не зупиняється. Сам по собі час не може ніяким чином бути розібраним, оскільки він тече сам у себе і є вічно єдиним. Але оскільки наші дії різні і не завжди ті ж самі (бо ми чи то робимо, чи то зробили, чи то збираємось робити), то ми нероздільному часові призначаємо частини, не розділяючи сам час, але позначаючи відмінність наших дій", – наголошував римський граматик IV ст. до н.е. Діомед [15: 318].

Якісні зміни у сприйнятті часу стають можливими по мірі набуття практичного досвіду. Вагомість подій у часі визначається їх проекцією на майбутнє, тобто їх сприйняттям з перспективою на очікуване майбутнє. Статус подій теперішнього (із семіотичного ракурсу) обумовлений тим, що події розглядаються як причини досягнень бажаного у віддаленому чи недалекому майбутньому, і вагомі вони настільки, наскільки ці події впливатимуть на отримання очікуваного результату.

Людина має подвійне відношення до часо-просторового континууму – вона сама втягнута в часо-просторові відношення, що склалися, і сама є умовою і точкою відліку побудови відношень часу і простору, а також каталізатором всіх подій.

Час «найвагоміший аспект моделі світу, характеристика тривалості існування, ритму, темпу, послідовності, координації зміни станів культури в цілому і її елементів, а також змістовної наповненості для людини» [17: 42].

Первинні уявлення про час формуються у людини епоху палеоліту на основі спроб витлумачення процесів руху і змін навколишнього середовища. Увага до ритмів природи, головних для існування первісних колективів, спонукала фіксувати і точніше визначати повторювані відрізки часу. Розуміння і виокремлення категорії часу відбувалося на якісно новому етапові розвитку психіки і логіки, додаючи сприйняття світу через зміни.

Виникає внутрішня умотивованість прийняття рішення, що давало можливість нівелюючи сьогоденну ситуацію, будувати перспективу у часі.

Джеральд Джеймс Уітроу, історик і філософ, вважав, що «виникнення сучасної людини було обумовлено стрімко наростаючою тенденцією дивитися вперед» [26: 78].

«Час уподібнює світ безмежному табло, де вся протяжність розвернута під поглядом розуму і де можливі події можуть бути розміщені відносно стійких і визначених точок відліку» [31: 20].

Для людини час не є абстрактною проблемою, він безпосередньо відбиває її реальне існування. Залежно від змісту духовного світу індивіда час у свідомості людей може «тягнутися», «бути втраченим», «стискатися», бути по-різному емоційно забарвленим – «щасливим» або ж «недобрим» тощо [6: 9-10].

Концепції часу в різних культурах принципово різняться, а способи позначати час є культурно та історично обумовленими. Увібравши національно зумовлені міфопоетичні, релігійні та культурні уявлення про часові характеристики докільля, традиційна українськомовна картина світу являє собою органічне поєднання циклічного та лінійного часовідчуття, з домінантою першого над останнім, що співвідноситься із гармонійним співіснуванням людини та природи. Календарні місяці, на нашу думку, інформують про етнічні особливості світосприйняття, несуть особистісно, соціально, культурно та історично вагому інформацію.

Дослідженням хрононімів і назв місяців присвячено роботи мовознавців Л. В. Станінової (структурно-семантичний аспект народних назв місяців в російській мові), М. П. Кочерчан та С. В. Шевчук (етимологія кодифікованих назв місяців української мови), О. В. Атрощенко та С. М. Толстой (етнолінгвістичне дослідження народних геортонімів, що пов'язані з періодами свят і конкретними днями церковного календаря), С. А. Реммер (зіставний аналіз хрононімів в українській, російській та англійській мовах в структурно-семантичному та стилістичному аспектах),

Чжоу Шао Бо (порівняльне дослідження темпоральних назв в російській та китайській мовах), Ю. В. Неклесової (когнітивна природа власних назв на позначення часу), О. Ю. Карпенко (виникнення лінійних хрононімів шляхом трансономізації онімів). У даній роботі ми дотримуємося антропоцентричного напрямку в мовознавстві. Реалізація цього принципу передбачає поєднання мови й побуту людини в одному полі пізнання. Антропоцентрична парадигма передбачає пошук тих системних властивостей, які характеризують мовленнєву поведінку людини, отже наближають нас до розкриття життєвого світу людини як місця творчого формування смислів подій співвіднесених з людською діяльністю.

Тому ми можемо висунути гіпотезу, що сприйняття часу людиною та нацією зумовлено етнокультурними параметрами, і підтвердити чи спростувати її в процесі дослідження мотиваційних причин утворення назв місяців.

Мета роботи: виявлення когнітивно-семантичних особливостей менсонімів української мови як особливого розряду темпоральної лексики.

Для розробки заявленої теми поставлено такі завдання:

1. Визначити поняття «сприйняття часу» з точки зору психології і лінгвістики, етнології.
2. З'ясувати мотиваційну базу темпоральної лексики в українській мові за відомостями тлумачних, енциклопедичних, етимологічних, історико-етимологічних словників і народних календарів, «суб'єктивного» дефінування.
3. Класифікувати мотиваційні фактори утворення назв місяців.
4. За допомогою методу вільного асоціативного експерименту уточнити аспекти функціонування менсонімів.

Об'єкт дослідження складають мотиваційні чинники утворення менсонімів як особливого пласта темпоральної лексики.

Предмет дослідження становлять денотатні особливості менсонімів, їх відображення в мовній свідомості за допомогою когнітивних структур, розглянуті в історичному аспекті.

Матеріалом дослідження є 676 назв місяців (менсонімів) – 458 в українській мові і 218 – в російській, відібраних з народних календарів, етнологічних довідників, етимологічних словників.

Під час проведення дослідження було використано загальнонаукові та власне лінгвістичні **методи**:

- метод теоретичного аналізу, що полягає в огляді наукових джерел із проблематики дослідження;
- метод лінгвістичного опису та спостереження, суть якого полягає в систематизації, класифікації та інтерпретації семантичних та функціональних властивостей мовних одиниць;
- аналіз словникових дефініцій, що дозволяє визначити семну структуру мовних одиниць;
- методи семантико-мотиваційної реконструкції;
- метод контрастивного (зіставного) аналізу залучається для виявлення спільного та відмінного у використанні мовних засобів спорідненими мовами;
- метод суцільної вибірки для добору лінгвістичного матеріалу;
- класифікаційний метод для детального аналізу мотиваційних факторів утворення назв місяців.
- метод вільного асоціативного експерименту для уточнення аспектів функціонування менсонімів.

Теоретичне значення роботи полягає у виявленні особливостей формування концептуальної картини світу, зокрема частини, яка вміщує уявлення про час, що є певним внеском у загальну теорію когнітивної ономастики та психолінгвістики.

Практична цінність дослідження в можливості використання матеріалів роботи для факультативних занять етимологічного гуртка, створення етнолінгвістичних проєктів як одного з інноваційних методів навчання в шкільній освіті.

Актуальність: зумовлена тим, що хрононіми як особливий розряд онімів не отримали однозначного визначення в лінгвістиці. *Хрононім* – це назва певних відрізків часу, але йдеться не тільки про поділ часу на окремі фрагменти, а про змістовність події, що притаманна якомусь конкретному проміжку часу і виділяє його у окрему одиницю. Тому під *хрононімами* ми будемо розуміти назви лінійних або циклічних відрізків часу, відмежованих знаковою подією (визначеної тривалості) і прив'язаними до певної території.

Менсоніми – власні назви на позначення місяців від лат. *mensis* – місяць та *opome* – назва, ім'я. Менсоніми як розряд хрононімів належать до циклічних, етноцентричних та космоцентричних часових назв. Нами здійснено виокремлення і уточнення менсонімів як виду хрононімів і класифіковано мотиваційні чинники їх утворення. Під мотивом номінації ми будемо розуміти позамовні, екстралінгвістичні причини вибору або створення певної власної назви для часового відрізка. Вивчення відображення власних назв у свідомості носіїв певної мови, уточнює і розширює наші знання в сфері етнографії, етнології, а результати досліджень стають актуальними для таких наук, як семантика, когнітивна лінгвістика, контрастивна лінгвістика.

Структура роботи: складається зі вступу, 4-х розділів, висновків, списку використаних джерел і додатка: таблиці мотиваційних чинників утворення назв місяців. Розділ 1-й позиціонує психологічні та етнологічні аспекти сприйняття часу, розглядаються різні погляди науковців на календар Київської Русі, актуалізуються темпоральні лексеми як система лексико-семантичних полів, хрононіми як особливий розряд онімної лексики, та менсоніми як їх підвид. В розділі 2-му розглянуто мотиваційні чинники утворення менсонімів (кодифікованих, історичних та народних назв місяців)

із залученням матеріалу з російської та білоруської мов. менсонімів. Розділ 3 позиціонує вивчення функціонування менсонімів за допомогою методики вільного асоціативного експерименту. У висновках підсумовуються результати досліджень семантико-когнітивних особливостей назв місяців з урахуванням еволюції назв.

Список використаної літератури складається із 46 найменувань книг, журнальних статей та електронних ресурсів.

У Додатку А менсоніми класифіковані за мотиваційними чинниками утворення:

- сакральні (свята, ритуали, обряди, пов'язані з імена божеств і міфічних істот);
- фенологічні спостереження за живою природою;
- фенологічні спостереження за неживою природою;
- господарська діяльність людини;
- порядок розташування у річному колі;
- суб'єктивне ставлення мовця до менсоніма.

Обсяг основної частини роботи – 61 сторінка.

ВИСНОВКИ

В даній роботі методом суцільної вибірки відібрано зі словників та народних календарів 676 назв на позначення місяців року: 458 в українській мові та 218 в російській. За мотиваційними чинниками досліджені менсоніми класифіковані за такими групами (Додаток А):

Сакральні мотиваційні ознаки є в архаїчних назвах *корочун, овсень, кресник, андрієць, хрещенський, йорданський, марець; вирійник, звирійник, ярець, іллівець, спасівець, богородинець, здвиженець, довірійник, вогневик, колядник, щедрівник*. Сакральна складова стерлась у часі з переходом від язичництва до християнства внаслідок змін світогляду, а християнські назви не ввійшли до літературної мови через прив'язаність назви до конкретного дня.

Назви, обумовлені спостереженнями за неживою природою, пов'язані з сонцестоянням *сонцеворот*; зорями: *липень – росяні зорі; зірничник, зарев*; вітром: *вітровик, листовій*; станом неба: *просинець, хмурень, сироньб*; опадами і несприятливими погодними явищами: *грозовик, капельник, громовик, росяник, калюжник, дощовик, мжичник*; знаковими рослинами: *вербич, липень, березень, чорничник, суничник*; рос.: *розоцвет, капустаник, льнорост, овсяник, рябинник*. Серед відфітонічних менсонімів спостерігається показова відмінність етнічних темпоральних маркерів.

Мотиваційні ознаки, виникнення яких обумовили спостереження за живою природою, пов'язані з тваринами: *ловзаєць, хамелеон*, птахами: *лелечник, граківник, птахограй, веселик, солов'їний*; комахами: *ізок, червець, бджоляр, гедзень*; в російській мові: *грачевник, изок, червец, паутной*.

В українській мові назви, що вказують на розташування місяців у річному колі, пересікаються з семантичним полем спорідненості: *березень – батько квітню, дідусь травню, січневий онук*; листопад – *вересню онук*; січень – *дідусь весні, первісток, середульший, лютий – сішненко, січненко* (син січня).

перетинають

Менсоніми, мотивовані господарською діяльністю людини *соковик, березень, березоль, травник, червець, сінокосник, липець, жнивварсунічник, серпень, косень, копень, жнивень, коловоз, грибень, вересень, сівень, січень*, складають 7% від загальної кількості назв.

Довговічність назві забезпечує поєднання у мотивації фенологічних ознак з господарчими процесами: *грудень, січень, березень, вересень*.

Людина не тільки об'єкт часових відносин, а й активний, творчий суб'єкт. Суб'єктивне ставлення мовця до менсоніма з точки зору сприятливості/несприятливості перебігу часового відрізка відображено в назвах березня: *вигрівний, веснячок, весномрій, скупотеплий, щокогрій, зимовіднадник, потрібник, радосвіт*. Квітень – *вередун, крутій, лукавець, обманщик, пустун, хитрюга*, травень – *п'янкий, рахманний* (тихий, спокійний); червень – *скнара, скупердяй* або *щедрій*; липень – *спекотень, страдень*; серпень – *густої*; вересень – *хмурень*; листопад – *вередливий, листогубень, листогубець*; грудень – *лютовій, скрутень*; січень – *щипун, лютий* – *бокогрій, брехунець, бровохмурець, лиходій, норовистий, скалозубник*.

За результатами вільного асоціативного експерименту наявність асоціацій пов'язаних з первинною семантикою слова (від 13% до 47% в різних менсонімах) свідчить про те, що денотат менсонімів тяжіє до сталості. Збереження семантики пов'язано з етнокультурною складовою (звичаями та обрядами), господарською діяльністю. Менсонім *жнивень* отримав 47% реакцій з первинною семантикою збір врожаю. В менсонімі *корочун* первинна семантика збереглась завдяки обрядовій складовій, а в назві *ярець* та *овсень* – рільницькій. Назва *ізок* втратилася через відсутність зв'язку з господарською діяльністю, *марець* з удосконаленням засобів для виживання.

Мотиваційний чинник втрачається через набуття нової семантики, так *кресень* переноситься на зимовий період з відродженням традицій Водохрещі, набуває нової змістовності з переходом до християнства.

Менсоніми інтерпретуються насамперед просторовими маркерами (особливо фітонімними) і корелюються з точки зору комфортності/некомфортності для суб'єкту. Найбільше назв з негативною контамінацією спостерігається у менсонімів з нестійкою погодою, сильними контрастами тепла і холоду.

Результати експерименту є вагомими і для психології: підтверджують висновки психологів, що час не просто сприймається, а «переживається» суб'єктом.

Назви місяців проходили колективну цензуру, перевірялись на відповідність ментальному коду. Таким чином, відбір, закріплення і кодифікація варіантів менсонімів у східних слов'ян відбувалось за прив'язками до господарських робіт та фенологічними спостереженнями – українці і білоруси, а усталення запозичених назв за наявності власних варіантів в російській мові – приклад імперсько-орієнтованої ментальності.

Відтак, дослідження календарних хрононімів – це дослідження законсервованих знань про те, що відбувалося у певному суспільстві в певний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Список використаної літератури

1. Афанасьев А. Н. Древо жизни: избранные статьи [Текст] / А. Н. Афанасьев. – М.: Современник, 1982. – 464 с.
2. Варій М. Й. Загальна психологія [Текст]: підр. для студ. вищ. навч. закл. / М. Й. Варій. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 1007 с.
3. Васильченко Л. П. Природа славян [Текст] / Л. П. Васильченко. – Томск: Красное знамя, 2000. – 235с.
4. Вердиева В. Н. Семантические поля в современном английском языке [Текст] / В. Н. Вердиева. – М.: Высшая школа, 1986. – 120с.
5. Войтович В. М. Українська міфологія [Текст] / В. М. Войтович. – Київ: Либідь, 2002. – 664 с. : іл. – Бібліогр.: С.644 – 663.
6. Головаха Е. И., Кроник А. А. Психологическое время личности [Текст] / Е. И. Головаха, А. А. Кроник – К.: Наукова думка, 1984. – 209 с.
7. Головацький Я. Поділ час у русинів / Головацький Я. // Письменники Західної України 30-50-х років ХІХ ст. – К.: Дніпро, 1965. – С. 220-229.
8. Горошко Е. И. Специфика ассоциативного сознания некоторых групп русскоязычного населения Украины [Текст] // Языковое сознание: формирование и функционирование. – М.: Ин-т языкознания РАН, 1998. – С. 186-200
9. Гумилев Л. М. Этнос и категория времени [Текст] / Л. М. Гумилев: // Доклады отделений и комиссий географического общества СССР. – 1970. – Вып. 15. – С. 143–157.
10. Дванадцять місяців [Текст]: нар. календар / авт.-упоряд. Ю. С. Коваленко. – К.: Україна, 1995. – 254 с.
11. Золоте слово [Текст]: хрестоматія літератури України-Русі епохи середньовіччя ІХ-ХУ століть. В 2-х кн. Кн. 1, Кн. 2. – К.: Аконт, 2002. – 784 с.
12. Исупов К. Г. Феномен времени [Текст] / К. Г. Исупов. – М.: Слово, 1992. – 161 с.

13. Карпенко О. Ю. Хрононімічна трансонімізація топонімів [Електронний ресурс] / О. Ю. Карпенко // Записки з романо-германської філології . – 2010. – Вип. 25. – С. 116-121. – Електрон. версія друк. вид. – Режим доступу до статті: <http://karpenko.in.ua/wp-content/uploads/2013/01/Karp.pdf>. – Дата останнього доступу: 08.12.2015. – Назва з екрану. – Мова укр.
14. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітлені [Текст]: [У 3-х кн., 6-ти т.] / С. Килимник. – К. : Обереги, 1994 - .Кн. 1, т. 1 : Зимовий цикл, т. 2 : Весняний цикл. – 1994. – 400 с. – Бібліогр.: с. 388-392.
15. Киричук О. В., Роменець В. А. Основи психології: підручник [Текст] / О. В. Киричук, В. А. Роменець. – К.: Либідь, 1999. – 632 с.
16. Копержинський К. До системи поняттів часу у слов'ян [Текст] / Кость Копержинський // Первісне громадянство. – 1928. – № 1. – С. 24.
17. Корольчук М. С., Криворучко П. П. Історія психології [Текст] / М. С. Корольчук, П. П. Криворучко. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2010. – 248 с.
18. Маленко О. Дванадцять місяців запрошують [Текст] / О. Маленко // Вивчаємо українську мову і літературу. – 2012. – №2. – С. 38–39
19. Міщенко М. О. Народний календар [Текст] / О. М. Міщенко. – К.: Веселка, 1995 . – 126 с.: іл.
20. Народный месяцеслов [Текст]: пословицы, поговорки, приметы, присловья о временах года и о погоде / Сост.: Г. Д. Рыженков; вступ. ст. А. Н. Розов . – М.: Современник, 1991. – 127 с.
21. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : учеб. пособие для студентов вузов [Текст] / С. Л. Рубинштейн. – М.; СПб.: Питер, 2006. – 713 с.
22. Скуратівський В. Т. Український народний календар [Текст] / В. Т. Скуратівський . – К.: Техніка, 2003. – 384 с.

23. Співанки про місяці [Текст] / упорядник О. О. Яловська. – Тернопіль: Мандрівець, 2005. – 192 с.
24. Супрун А. Е. Введение в славянскую филологию [Текст] / А. Е. Супрун. – Минск: Выш. шк., 1989. – 480 с.
25. Терехова Д. І. Особливості сприйняття лексичної семантики слів: психолінгвістичний аспект [Текст] / Д. І. Терехова. – К.: КДЛУ, 2000. – 244 с.
26. Уитроу Дж. Естественная философия времени [Текст] / Дж. Уитроу: пер. с англ. – 2-е изд., стер. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 400 с.
27. Шаур В. К. вопросу о реконструкции праславянских названий месяцев [Текст] / В. Шаур // Этимология 1971. – М.: «Наука», 1973. – С. 93–101.
28. Шевчук С. В. Назви місяців у російській та українській мовах [Електронний ресурс] / С. В. Шевчук // Інститут української мови НАН України: [веб-сайт]. – Електронні текст. дані. – Режим доступу до статті: <http://kulturamovny.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine16-6.pdf>. – Дата останнього доступу: 08.12.2015. – Назва з екрану. – Мова укр.
29. Экспериментальная психология [Текст]: Вып. 6 / ред. П. Фресс, ред. Ж. Пиаже, предисл., ред. А. Н. Леонтьев. – Москва: Прогресс, 1978. – 302 с.
30. Элькин Д. Г. Восприятие времени [Текст] / Д. Г. Элькин. – М.: АПН РСФСР, 1962. – 312 с.
31. Durkheim, E. Les formes élémentaires de la conscience collective / E. Durkheim. – P.: P.U.F., 2001.
32. Piaget, J. Le développement de la notion de temps chez l'enfant / J. Piaget. – P.: P.U.F., 1946.
33. Polzella D. J., Da Polito R, Hinsman M. C. Cerebral asymmetry in time perception // Perception and Psychophysics. 1977. V. 21. No 2. P. 187-192.

34. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка [Текст] / В. И. Даль. – Репринтное изд. 1955 г. – Москва: Русский язык, 1978 – 1980. – Т. 1: А-З. – 1978. – 699 с.; Т. 2 : И-О . – 1979. – 779 с.
35. Етимологічний словник української мови [Текст]: у 7-ми т. / упоряд.: Р. В. Болдирев; гол. ред.: О. С. Мельничук; АН Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Наукова думка, 1982 – 2012. – (Словники України). – Т. 1: А – Г . – 1982.– 631 с.; Т. 2: Д - Копці. – 1985.– 570 с.; Т. 3: Кора – М. – 1989.– 549 с.; Т. 4: Н – П.– 2004. – 653 с.; Т. 5: Р– Т. – 2006.– 703 с.; Т. 6: У - Я. – 2012. – 566 с.
36. Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури [Текст]: словник-довідник / В. В. Жайворонок; НАН України, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
37. Огієнко І. І. Етимологічно-семантичний словник української мови [Текст] / І. І. Огієнко ; за ред. Юрій Мулик-Луцик. – Вінніпег : Trident Press Ltd, 1979 – 1985.– (Ін-т дослідів Волині ; Ч.39) –Т. 1 : А – Д. – 1979. –365 с.;Т. 2 : Е – Л. – 1982 . – 400 с.; Т. 3: М – О. – 1988 . – 415 с.;Т. 4: П – Я. –1994 . – 557 с.
38. Преображенский А. Г. Этимологический словарь русского языка [Текст] : в 2 т. / А. Г. Преображенский. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1959. – Т. 1: А – О. – 674 с.; Т. 2 : П – Я. – 560 с.
39. Словник староукраїнської мови XIV-XV ст. [Текст]: у 2-х т. / редкол.: Д. Г. Гринчишин. – К.: Наукова думка, 1977-1978. – Т.1: А–М. – 1977. – 630с.; Т.2: Н – ... – 1978. – 591с.
40. Срезневский И. И. Материалы для Словаря древнерусского языка [Текст]: в 3 т. / И. И. Срезневский. – Репринт. воспроизведение: СПб.: Типография Императорской Академии наук, 1893. – М.: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1958. – Т.1: А – К. – 29 с.; Т.2: Л – П. – 26 с.; Т.3 : Р – У. – 13 с.

41. Українська Літературна Енциклопедія [Текст]: В 5 т. / Редкол.: І. О. Дзеверін (відповід. ред.) та ін. – К.: Голов. ред. УРЕ ім. М. П. Бажана, 1988. – Т. 1: А-Г. – 536 с.: іл.; 1990. – Т. 2: Д-К. – 576 с: іл.; 1995. – Т. 3: К-Н. – 496 с: іл.
42. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка [Текст] / М. Фасмер; под ред. Б. А. Ларина . – 2-е изд., стереотип. – М. : Прогресс, 1986 – 1987. –Т. 1 : А – Д. – 1986. – 576с.; Т. 2 : Е – Муж. – 1986. – 672с.; Т. 3 : Муза – Сят. – 1987. – 832с.;Т. 4 : Т – Ящур. – 1987. – 861с.
43. Цыганенко Г. П. Этимологический словарь русского языка [Текст] / Г. П. Цыганенко . – К.: Рад шк., 1989 .– 511с.
44. Черных П. Я. Историко - этимологический словарь современного русского языка [Текст] : 13 560 слов / П. Я. Черных. – М.: Русский язык, 1993. –Т. 1: А - Пантомима. – 560с.; Т. 2: Панцирь - Ящур. – 623с.
45. Этимологический словарь современного русского языка [Текст] / составитель А. К. Шапошников: в 2 т. – М.: Флинта : Наука, 2010. –Т. 1: А-Н. – 584с.; Т. 2 : Н-Я. – 576с.
46. Этымалагічны слоўнік беларускай мовы [Текст]. Т. 1-13. НАН Беларусі, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа; уклад. В. Л. Авілава [і інш.]; рэд. Г. А. Цыхун. – Мінск: Беларус. навука, 1978 – 2010. – Т. 1: А - Б. – 1978. - 440 с.; Т. 2: В. - 1980. - 344 с.; Т. 3: Г - І. – 1985. - 408 с.; Т. 4: К - Каята. – 1988. – 328 с.; Т. 5: К- Л. – 1 989. - 320 с.; Т. 6: Л - М. – 1990. – 288 с.; Т. 7: М - Н. – 1991. – 315 с.; Т. 8: Н - П. – 1993. – 271 с.; Т. 9: П. – 2004. – 368 с.; Т. 10: П. – 2005. – 326 с.; Т. 11: Р. – 2005. – 333 с.; Т. 12. – 2008. – 366 с.; Т. 13: С - Т. – 2010. – 351 с.

Д. Е.